

A ,Történelem és társadalomismeret’ alpműveltségi vizsga történetéhez

A nyolcvanas évekre világossá vált, hogy az oktatásügy tartalmi szabályozásának korszerűsítése nem várhat tovább. A tanári, iskolai autonómia kiterjesztésének igénye és az iskolafenntartói ellenőrzés megoldatlansága az oktatási rendszer szétesését és az oktatás színvonalának csökkenését okozhatja épp akkor, amikor a középiskolázás tömegessé válása miatt amúgy is visszaeséstől kell tartani és amikor számos jel arra mutat, hogy a közoktatás művelődési anyaga sok területen korszerűsítésre szorul.

Az 1985. évi oktatási törvény szerinti autonómiának megfelelő tantervi koncepciót kidolgozó szakembercsoport az európai oktatási rendszerek tanulmányozása során megállapította, hogy a közoktatás tartalmi szabályozását Európa országaiban tantervvel és/vagy vizsgával oldják meg. Amennyiben kizárólag tanterv a szabályozás eszköze, akkor az többnyire előíró jellegű, az a fajta tanterv, amely számunkra a szocializmus éveiből jól ismert szabályozási mechanizmust jelenti. A kizárólag vizsgával való szabályozás az angol oktatási rendszerben született, és éppen a nyolcvanas években készültek azt felváltani egy olyan szabályozással, amelyben a vizsgákat magtanterv, core curriculum egészíti ki.

Kerettanterv és vizsgarendszer, „az autonóm iskola szabályozásának európai modellje” magyarországi bevezetésének gondolata 1989–90-ben nagyon gyorsan helyet kapott szinte minden pártprogramban és széleskörű támogatásra talált a pedagógustársadalomban is. *Báthory Zoltán* a hatékonyság biztosítékainak nevezte a vizsgákat és úgy vélte, szegény ország lévén nem engedhetjük meg magunknak, hogy csak tantervvel szabályozva kockáztassuk az oktatás színvonalát. A szakirodalomban szokásos érv ezen kívül a vizsgák szükségessége mellett a minősítés és az általuk elérhető egzisztencia, továbbtanulás lehetősége. *Nagy József* a pályaeorientáció és a tartalmi szabályozás legfőbb eszközét is a vizsgákban látja. Az érvek áttekintése is nyilvánvalóvá teszi, hogy kezdettől nem egy vizsga, hanem több, illetve nem vizsga, hanem vizsgarendszer állt az elképzelések mögött.

A magyar közoktatás egyetlen országosan elismert hazai vizsgájával, az érettségivel kapcsolatos publikációk száma azonban éppen a nyolcvanas évek végén jelentősen megnőtt. Az érettségi, amely a felsőoktatásba belépőül nem szolgált, s amelynek révén álláshoz jutni sem lehetett már, formalitássá vált, amelyet ünnepélyessé, fontossá csak a hagyomány és egy-egy iskola komoly munkával kivívott tisztelete tehetett. Ez az oka, hogy a közoktatásból a felsőoktatásba átvezető rendszer hazánkban megkettőződött; külön vizsgák szolgálták a felsőoktatási szelekciót a középiskolai végzettséget (általános műveltséget?) igazoló érettségi mellett. Mivel a felvételi vizsgák ugyanakkor csak egy-egy intézmény igényeit és értékelési rendszerét követték, az iskolák számára adott visszajelzésük nem volt egyértelmű és így nem lehetett jelentős innovációs, oktatási tartalmat szabályozó hatásuk sem.

Jogos igényként merült fel tehát, hogy az érettségi standard mérés legyen, vagyis összevethetőek legyenek az eredményei, ne az iskolák, hanem a tanulói teljesítmények különbségeit tükrözze. Az eredmények összemérhetőségének követelménye nem tel-

jesülhet a sokféle iskola önállóan szervezett és kivitelezett vizsgája során.

1993-ban a tankötelezettség tíz évre való felemelésével egy időben hozott elvi döntést az országgyűlés az új típusú, kétszintű érettségi mellett 2002-től létező alpműveltségi vizsgáról. Ezt a döntést az országgyűlés az Alaptanterv elfogadásakor, 1995-ben megerősítette. Hazánkban a kimeneti szabályozásnak nincsen hagyománya. A pedagógusok tantervi szabályozás iránti igényét mutatja, hogy az alaptanterv első változatát a székesfehérvári konferencia (1990) azért nem fogadta el, mert a résztvevők hiányolták belőle a követelményeket. Báthory Zoltán ennek ellenére úgy látta akkor, hogy „amilyen mértékben felerősödik az iskolarendszer vertikumában a hatékonyság elve, úgy adja át a szabályozásban a »lágyc« keretantterv a »kemény« vizsgarendszernek a dominanciát.”

Bár a törvény csak 1993-ban született, a JATE Pedagógiai Tanszéke mellett létrehozott Alpműveltségi Vizsgaközpontban 1991 óta folyt az alpműveltségi vizsga előkészítésével kapcsolatos munka. A NAT műveltségi területeit és évfolyamok helyett alkalmazott szakaszhatárait az iskolák számára egyértelmű tartalmú vizsgatárgyakká kellett alakítani. A tantárgyválasztást, akár csak a vizsgák számát, eszközeit, kötelező vagy választott jellegét a szakmai közvélemény döntötte el.

A pedagógusok döntése szerint három kötelezően előírt és három kötelezően választandó vizsgatárgy követelményeinek teljesítése elegendő a sikeres alapvizsgálathoz, de a vizsgázó választhat ezen kívül is a tizenhat, tehát a NAT minden részterületét felölelő vizsgatárgy közül. A történelem és társadalomismeret vizsgatárgy az első csoportba került a magyar nyelv és irodalom és matematika mellett. A vizsgák tartalma általában a 10 évfolyamos közismereti oktatás 7–10. évfolyamának anyaga. Többségük egy feladatlap megoldását igényli csupán. Szóbeli vizsgát a kötelező vagy választandó tárgyak közül csak magyar nyelv és irodalomból, történelem és társadalomismeretből, illetve idegen nyelvből kell tenni. A vizsgák szervezése az iskola feladata, de nem egészen belső vizsgák ezek, hiszen a feladatlapok központiak és a vizsgákon egy-egy külső vizsgaelnök is részt vesz, aki ellenőrzi a szóbeli vizsgákat, továbbá a központi kulcsok alapján helyben javított dolgozatok értékelését is.

A NAT minimális követelményeinek teljesítése a hat vizsgatárgyban elegendő a sikeres vizsgálathoz. A minimum feletti teljesítmény és így az iskola kiegészítő követelményeinek teljesítése akár elégtelen is lehet, ha a minimális követelményekben elégséges a vizsgázó tudása, bizonyítványt kap.

A vizsga jelentősége mindig attól függ, mire jogosít. Úgy fest, a gimnáziumok nem kívánják a tankötelezettség végén a gimnáziumi képzés félidejében vizsgával ellenőrizni diákjaik tudását, annak ellenére, hogy több érv is szólna emellett. A visszajelzés az intézmény oktató-nevelő munkájáról, a diákok számára a vizsgarutin megszerzése mellett a tananyag rendszerező átismétlése kétségtelen előnyöket jelentene intézménynek és diáknak egyaránt.

A közvélemény által jóváhagyott és megerősített alapvizsga-koncepció alapján 1996-ban elkészültek a vizsgatárgyak általános követelményei, amelyről végleges elfogadásuk előtt szintén a szakmai közvélemény mondott ítéletet. 1997-ben jelent meg a művelődési és közoktatási miniszter rendelete az alpműveltségi vizsga szabályzatának kiadásáról (24/1997. (VI. 5) MKM rendelet), amely a vizsga megszervezésére, lebonyolítására, a vizsgatárgyak általános követelményeire, a vizsgázók teljesítményének értékelésére, a vizsgára való jelentkezésre és azzal kapcsolatos ügyvitelre vonatkozó összes rendelkezést tartalmazza.

Általános vizsgakövetelmények

Ahhoz, hogy egy vizsga igazolja a végzettséget, megfelelően szelektáljon a továbbtanuláshoz és rendszeres visszajelzései révén fejlessze a pedagógiai hatékonyságot, gondos

tervezés szükséges. A 'Történelem és társadalomismeret' javasolt általános vizsgakövetelményeit tartalmazó anyaghoz mellékelte, az ország különböző tájain különböző iskola-típusokban dolgozó pedagógusokhoz kiküldött 4622 kérdőívből 2036 (44 százalék) érkezett vissza. (1)

A kérdőív szerkezete tükrözte a vizsgakoncepciót: a vizsga tartalmára, módjára, időtartamára, az értékelendő ismeretekre és képességekre, valamint az értékelés módjára vonatkozó elképzelések mindegyikét kérdéssé formáltam az „Egyetért-e Ön azzal, hogy...” formula beiktatásával. (1. táblázat) Amennyiben a válaszoló nem értett egyet a javaslattal, minden kérdésnél beírhatta saját korrekciós elképzelését.

A továbbiakban csak azokra a pontokra szeretném felhívni a figyelmet, amelyek koncepcionális jelentőségűek. Az 'Ember és társadalom' műveltségi terület három részterülete (történelem; társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek; emberismeret) közül az utóbbiról a szakmai közvélemény már korábban úgy határozott, hogy külön vizsgatárgy legyen. A kérdőíves vizsgálattal az dőlt el, hogy a másik két műveltségi részterület egyetlen integrált vizsgatárgy legyen. A Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek műveltségi anyagának a kötelező jellegű történelem-vizsgába emelése önmagában is – de a vizsga tartalmi szabályozó erejénél fogva később még erőteljesebben – egy jelen felé forduló társadalomtudományi képzést támogat. Ugyancsak a vizsga és az oktatás jelenközpontságának erősítését szolgálta a műveltségi részterületek témáinak rész témákra osztása és az úgynevezett főtémák kiemelése. Történelemből az őskort, ókort és középkort egyetlen témába soroltuk, míg az újkor és jelenkor önálló főtémák maradtak. Azt a javas-

Kérdések	Intézmények			
	teljes minta	általános iskola	gimnázium	szakképzés
1. Tartalom (Két műveltségi részterület anyaga)?	92	95	85	89
2. Tartalom (7–10. évfolyam anyaga)?	85	87	78	85
3. Tartalom (Történelem és Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek aránya)?	52	58	33	47
4. Mód (Írásbeli és szóbeli vizsga legyen)?	84	90	71	72
5. Mód (Írásbelihez központi feladatlap)?	84	89	70	76
6. Mód (A feladatlapon a történelem főtémáinak aránya)?	84	90	68	75
7. Mód (A feladatlapon a magyar és egyetemes történelem aránya)?	75	78	62	71
8. Mód (Szóbeli vizsgához témajegyzék)?	88	91	81	86
9. Mód (Szóbeli vizsgán központi tételek)?	79	85	64	73
10. Időtartam (Írásbeli 60 perc)?	82	87	65	72
11. Időtartam (Szóbeli vizsgán 25 perc felkészülés és 3–5 perc előadás)?	73	81	41	66
12. Minimum (50 százalék)?	80	83	69	75
13. Értékelés (A külön felsorolt ismeretek, készségek, képességek értékelése)?	89	92	78	86
14. Értékelés (Írásbeli vizsgán inkább ismeretek értékelése, szóbelin képességek értékelése)?	85	91	68	77
15. Értékelés (A feladatlapot a szaktanár javítja központi kulccsal és az elnök ellenőrzi)?	91	95	80	85
16. Értékelés (A szóbeli feleletet két tanár központi szempontok szerint értékeli)?	86	92	75	74

1. táblázat. Az 1996. évi alapvizsgakérdőív kérdései és az egyetértő válaszok aránya (%) intézménytípusok szerint

latot, hogy a három történelmi főtéma azonos arányban forduljon elő az írásbeli vizsganyagokban, érthető módon a klasszikus általános műveltség gyarapítását legfontosabb célként tételező iskolák kevésbé támogatták.

A NAT megfogalmazói törekedtek arra, hogy a nacionalizmus és kozmopolitizmus közt vezető szűk mezsgyén egyensúlyozva a magyar és egyetemes történelem optimális arányát találják meg. Az általunk javasolt arányok a NAT arányai, és a válaszolók többsége egyetértett ezekkel.

A táblázat tanúsága szerint az általános vizsgatárgyi követelményekre vonatkozó javaslatokat a szakmai közvélemény nemcsak elfogadta, hanem egyértelműen támogatta. Egyetlen kérdésnél, a két műveltségi részterület ('Történelem és társadalomismeret') arányának (60–40 százalék) kérdésénél volt a támogatottság alacsonyabb, így ezen a területen megváltoztattuk a javaslatot (70–30 százalék).

Vizsga és mérés

Az 'Általános követelmény' szempontjai szerint készülő 'Részletes vizsgakövetelmény' a tantervi követelményeket konkrét formában, értékelési követelményként tartalmazza.

Az értékelés maga a pedagógiai folyamat alapszakasza, így természetesen egyidős a pedagógiával. A mérés olyan értékelés, ahol a tapasztalt teljesítményt összemérhető módon számokkal kifejezve adjuk meg. Ez már nem tekinthet vissza olyan nagy múltra; a századforduló táján a pszichológiában kezdődött, s csak lassan nyert teret a pedagógiában. 1968 óta hazánk is tagja a Nemzetközi Oktatás Értékelési (IEA) társaságnak. Azóta megtanultuk és alkalmazzuk az értékelés korszerű eljárásait és technikáit, sőt hozzá is járulunk ezek tudományos igényű fejlesztéséhez.

A tananyag értékelési követelménnyé alakítása azt jelenti, hogy minden tudáselemmel kapcsolatban meghatározzuk az elvárt alkalmazás szintjét is. A jól szervezett vizsga nemcsak a tartalmi, hanem az alkalmazási tantervi követelményeket is vizsgakövetelménnyé változtatja. A vizsgakövetelménynek tartalmaznia kell az adott tudáselem mellett azt is, hogy mit kell tennie a tanulónak, hogy az adott témában bemutassa a tudását. Az, hogy a vizsgázók a megfelelő szinten „tudják” a történelmet és társadalomismeretet, azt jelenti, hogy képesek azoknak a műveleteknek az elvégzésére a tantárgyi struktúrán belül, amelyeket a Nemzeti Alaptanterv a 'Fejlesztési Követelmények' címszó alatt sorol fel.

Csapó Benő a vizsgák és így természetesen készítőik felelősségét hangsúlyozza: „Nem mindegy, hogy a vizsga egyszerűen az oktatás meghosszabbítása, annak kikérdezése, hogy a gyerekek tudják-e, amit tanítottunk, vagy pedig azt értékeli, eligazodnak-e a világban megszerzett tudásukkal, képesek-e bizonyos problémákat hatékonyan megoldani.” A diagnosztikus mérés pedig akkor érvényes (valid), ha az alkalmazott feladatok a követelményekben szereplő ismeretek és képességek reprezentatív mintáját jelentik. A műveletek készségekké, képességekké, „eszköztudássá” fejlesztése az iskolai oktatás alapvető feladata. Az értékelésben – iskolában és vizsgán egyaránt – jelentőségüknek megfelelően kell figyelembe vennünk őket a tárgyi tudás mellett. Szerepük nélkülözhetetlen a tudás alkalmazásában, melynek Nagy József taxonómiája szerinti szintjeit kritériumként tervezzük használni a mérések során. A Részletes Vizsgakövetelmények szerkesztésekor ezért az egyes tananyagelemek alkalmazási kritériumát előre meghatároztuk.

A Nemzeti Alaptanterv nem határozza meg a tanítandó anyag minden részletét, többféleképpen is értelmezhető egy-egy követelménye. Így lehetőséget nyújt arra, hogy többféle helyi tanterv, tankönyv legyen használatban, amelyek a különböző helyi igényeknek és lehetőségeknek leginkább megfelelnek. Mérti azonban csak pontosan meghatározott tartalmakat lehet, ezért a vizsga óhatatlanul leszűkíti a NAT által adott lehetőségeket. A 'Részletes vizsgakövetelmények' az alaptantervben rögzített követelmények egy lehetséges értelmezése.

Nagy József taxonómiája szerint tudásunk felismerésre, kapcsolásra, kivitelezésre vagy értelmezésre lehet alkalmas. A taxonómia hierarchikus felépítésű, tehát a magasabb szintekre csak az alatta levőkön át vezet út. Azt, hogy a vizsgázó tudása egy-egy területen milyen szintű, úgy lehet ellenőrizni, ha kipróbáljuk. A tudás alkalmazásának legegyszerűbb szintjén, a felismeréskor, a vizsgázónak csakugyan fel kell ismernie valamit. A reprodukív szintű felismerésnél a dolgok, események, fogalmak, produktív szintűnél ezek sajátosságai alapján kell képesnek lennie a fel(rá)ismerésre. A kapcsolat szintjén a tanul-tak felidézése is elvárható. A produktív kapcsolat ezen kívül még valamilyen összefü-gés alkalmazását is jelenti az adott aktuális tananyagelemmel kapcsolatban. Kivitelezés-

A kérdés befejezései	Egyetért (%) – kerekítve)
műveltségi részterületek aránya?	87
történelem részterület belső arányai?	83
magyar és egyetemes történelem aránya?	85

2. táblázat. *Megegyezzen(ek)-e az írásbeli vizsgára meghatározott érték(ek)kel a...*

A társadalomismeret részterületei	(% – kerekítve)
Társadalmi ismeretek	38
Állampolgári ismeret	40
Gazdasági ismeret	28

3. táblázat *A társadalomismeret belső arányai a szóbeli vizsgán a közvélemény alapján*

Társadalomismereti témák átlagok szerinti rangsorban	Átlagok	Szórások
Témák		
Alapvető jogok és kötelességek	3,78	0,82
Pártok, parlamenti demokrácia	3,46	1,36
Ügyintézés a helyi hatóságoknál	3,41	1,09
A család	3,38	1,03
Az Alkotmány fő fejezetei	3,28	1,11
Az önkormányzatok szervezete	3,24	1,05
Nemzet, nemzetiség, etnikum	3,19	0,97
A határainkon túl élő magyarság	3,19	0,99
Érdekvédelem a munkahelyen	3,14	1,01
Hatalommegosztás	3,14	1,24
A művelődés iskolán kívüli formái	3,09	1,09
A társadalombiztosítási járulék. Kinek jár szociális támogatás?	3,03	1,17
Az egészségügyi ellátás	2,98	1,25
Nemzetközi szervezetek. Nagykövetség, konzulátus.	2,89	1,14
Magyar állampolgárok külföldön	2,89	1,24
A kisvállalkozás alapítási feltételei	2,81	1,19
Foglalkozási és vagyoni csoportok	2,79	1,34
A fizetőképes kereslet mint a gazdasági növekedés hajtóereje	2,79	1,35
A miniszterelnök feladatai	2,65	1,32
Nemzetgazdasági teljesítménymutatók	2,59	1,27

4. táblázat. *Társadalomismereti témák fontossága osztályzatok szerint csökkenő sorrendben*

kor valamilyen produktumot kell a vizsgázónak létrehoznia ismeretei segítségével. Ha ez egyszerű módosítás – amelyre szabály, előírás alkalmazható –, reproductív, ha önálló alkotás, produktív szintű kivitelezést igényel a feladat. A reproductív értelmezés a megértés bizonyítása, a fogalmak, forrásból vagy máshonnan nyert információk és a témával kapcsolatban tanultak önálló, meggyőző rendszerbe foglalása.

Részletes vizsgakövetelmények

A 'Részletes vizsgakövetelmények'-et 1998 májusában tártuk a szakmai közvélemény elé. A vélemények számára üresen hagyott mintegy fél oldalnyi helyen beérkezett és összegyűjtött adatok ismertetésétől itt eltekintünk, de közöljük a tervezethez mellékelt kérdőívre adott válaszokat. A kérdőív, melynek kérdései szerint haladva közlöm az adatokat, első részében az elvi kérdéseket igyekezett tisztázni, második része egyre inkább a gyakorlatra orientált. Az adatok remélhetőleg önmagukért beszélnek mindazok számára, akik arra kíváncsiak, hogy illeszkedik történelem- és társadalomismeret-tanításunk pedagógiai gyakorlata a legfontosabb elvekhez.

A kiküldött kérdőíveknek ezúttal csak 27 százalékát kaptuk vissza. Azzal, hogy szóban is mindkét részterület anyagából vizsgáztassunk az alapvizsgán, a válaszolók 89 százaléka értett egyet. A kitöltők 92 százaléka szerint az „A” tételeknek a történelem, a „B” tételeknek a társadalomismeret anyagára kell vonatkoznuk.

A műveltségi területek reprezentáltságával kapcsolatos eldöntendő kérdésekre a többség igennel válaszolt. (2. táblázat)

A társadalomismeret részterület belső arányairól nyitott kérdést tettem fel és a kapott eredményeket átlagoltam. (3. táblázat)

Ezután a válaszadók néhány társadalomismereti téma jelentőségét értékelték négyjegyű skálán. (4. táblázat)

A következő feladatban arra kértük a kollégákat, hogy sorolják fel a 'Történelem és társadalomismeret' vizsgán kihagyhatatlan, legfontosabb tíz tétel címét.

Az összesen 11160 tételcím 82 százaléka volt történelem, 56 százalék ezen belül magyar történelem. Az első főtémába a történelem tételek közel fele (4547), a másodikba további 43 százaléka (3958) tartozik. A harmadik főtémát (Jelenkor) mindössze a tételek hat százaléka képviseli. Néhány tétel (1 százalék) több korszakot ölel fel, például az egész magyar művelődéstörténetet. A leggyakrabban említett néhány tételcímet az 5/a, b. táblázat mutatja be.

A társadalomismeret tételek 28 százaléka a Társadalmi ismeretek, 59 százaléka az Állampolgári ismeret és 13 százaléka a Gazdaságismeret valamelyik témájához kapcsolódott. (6. táblázat)

Megkérdeztük, támogatnának-e a kollégák egy olyan vizsgaformát, amelynek keretében a diáknak nem vagy nem csak egy tételt kellene előadnia, hanem valamilyen gyakorlati jellegű feladatot (is) kapna. A szóbeli vizsgán az elméletet elhagyhatatlannak ítélte a szakmai közvélemény: az a lehetőség, hogy a vizsgán csak feladatot oldassunk meg, összesen hét százaléknyi támogatásra talált. Valódi alternatívát jelentett azonban a „csak elmélet” és „elmélet és feladat” lehetősége, a tanárok 45 százaléka az előbbi, 48 százaléka az utóbbi lehetőséget választotta.

A kollégák 85 százaléka mindkét részterület vizsgáján jónak tartja a segédeszközök használatát, tíz százalékuk azonban csak a történelem vizsgán. Alig van olyan, aki egyik részterület vizsgáján sem engedné, hogy segédeszközt használjanak a tanulók (3 százalék).

A kérdőívet kitöltők számára ezután újabb feladatot jelentett egy konkrét „A” és „B” tétel meghatározása a szóbeli vizsgához. Az 1079 „A” tétel alig több mint egy százaléka társadalmi ismeret. A történelem tételek 30 százaléka az egyetemes, 70 százaléka a magyar történelmi anyagra vonatkozik. A tételek jórészt a két első főtéma anyagára

vonatkoznak. Az 1046 „B” tétel 86 százaléka viszont társadalomismeret. Ennek 31 százaléka a társadalmi, 62 százaléka az állampolgári ismeretek és 7 százaléka a gazdaságismeret anyagát reprezentálja.

Végül azokat, akik egyetértettek azzal, hogy a szóbeli vizsga ne csak elméleti ismertetés legyen, arra kértük, írjanak gyakorlati jellegű feladatokat.

Összesen 2157 feladat érkezett. Ennek alig több, mint 30 százaléka (746) a történelemhez, a nagyobbik része a társadalomismerethez kapcsolódott. Történelemből azonban sokkal nagyobb arányban küldtek a kollégák valódi feladatokat, társadalomismeretből a beküldött feladatok mintegy 40 százaléka valójában nem feladat, hanem kérdés volt. (7. táblázat)

A beküldött feladatok elemzésekor az iskolatípusok között is találtunk néhány jellegzetes különbséget. A szakmunkásképző iskolákban javasoltak legkevésbé topográfiai feladatokat, a képek használata viszont itt a legjellemzőbb. Produktív szintű feladat szinte minden iskolatípusban csak elvétve fordul elő, kivéve a kivitelezési feladatokat és a középiskolák forrással kapcsolatos feladatait. A legváltozatosabb értelmi műveleti szín-

Egyetemes történelem	Választás száma
Földrajzi felfedezések és hatásuk	337
A 2. világháború	280
Az 1. világháború	239
Az ókori Róma	236
Athén és Spárta	233
Angol és francia polgári forradalom	209
Az őskor	202
Az ókori Kelet	202
Az ókori görögök	200
Az ókor	173
A világháborúk	162
A középkor	134
Kereszténység és Újszövetség	104

5/a. táblázat. A legnépszerűbb egyetemes történelmi tételek (témák) választásuk csökkenő sorrendjében

Magyar történelem	Választás száma
Magyarság születése	484
Államalapítás	455
A magyar középkor	348
Forradalom és szabadságharc 1848–49	377
Rákóczi-szabadságharc	255
Hunyadi törökellenes harcai	254
Árpád-házi királyok kora	233
Az Anjouk	213
A reformkor	160
A polgárosodás kibontakozása	158
A három részre szakadás és a részek élete	140
Hunyadi Mátyás	136
A polgárosodás kezdete	123

5/b. táblázat. A legnépszerűbb magyar történelmi tételek (témák) választásuk csökkenő sorrendjében

Társadalomismeret	Választás száma
A magyar állampolgárok alapvető jogai és kötelességei	201
A család	169
Alkotmány	131
Nemzetiségek, etnikumok	113
Pártok, parlamenti demokrácia	112
A helyi önkormányzat	94
Ügyintézés	86
Érdekvédelem a munkahelyen	83
Határainkon túl élő magyarság	65
A művelődés iskolán kívüli formái	59
A társadalmi tagoltság	51
A hatalommegosztás szükségessége	48
Vállalkozás alapítása	47

6. táblázat. A legnépszerűbb társadalomismereti tételek (témák) választásuk csökkenő sorrendjében

Feladattípus	Társadalmi ismeret %	Állampolgári ismeret %	Gazdasági ismeret %	Összesen db
Általános kérdés	19	54	27	47
Ügyintézéses kérdés	1	79	20	213
Fogalmazványok	18	70	12	187
Nyomtatvány kitöltése	0	99	1	68
Csoportosítás	25	75	0	8
Segédeszköz (pl. menetrend) használat	2,5	95	2,5	46
Szituáció eljátszása	8	63	19	103
Problémamegoldás	75	25	0	36
Véleményalkotás	43	54	3	46
Statistikai ábra elemzése*	52	7	16	101
Statistikai ábra készítése *	31	8	15	14
Számításos feladat	0	1	99	175
Szöveg alapján feladatmegoldás*	39	33	11	18
Forrás elemzése	13	83	4	24
Ábrahasználat	0	100	0	14
Térképhasználat	60	20	20	5
Gyűjtőmunka	17	50	33	6

7. táblázat. A társadalomismeret gyakorlati feladatok részterületek és feladattípus szerinti megoszlása százalékban (*nem mindegyik feladat volt egyértelműen besorolható)

tű feladatokat az általános iskolákban dolgozó pedagógusok küldték, ugyanakkor valamennyi iskolatípusból egységesen kevés kronológiai feladat érkezett. (8. táblázat)

Összegzés

Az „A” és „B” tétel funkcióját illetően a felmérés adatai megerősítik a korábbi döntést. Az „A” tétel a történelem, a „B” tétel a társadalomismeret számonkérése volt a többség döntése szerint és ez a gyakorlatban is így működött. A történelem aránya és ezen belül a magyar történelemé azonban igen erőteljesen növekszik a társadalomismeret, te-

Feladat típusa	Felismerés db		Kapcsolás db		Kivitelezés db		Értelmezés db	Összesen db
	Repro- duktív	Produk- tív	Repro- duktív	Produk- tív	Repro- duktív	Produk- tív		
Topográfiai feladat	62	2	46	6	6	96	2	220
Egyéb feladat	7	18	90	0	0	34	9	158
Ábrahasználat	25	11	16	2	32	30	5	121
Forráshasználatot igénylő feladat	0	9	0	0	0	96	2	107
Adatokkal kapcsolatos feladat	2	2	1	0	11	72	1	89
Kronológiai feladat	4	0	6	17	21	0	0	48
Gyűjtőmunka	0	0	0	0	3	0	0	3
Összesen (darab)	100	42	159	25	73	328	19	746
Összesen (százalék)		19%		25%		54%	2%	100%

8. táblázat. A történelem feladatok típusai és alkalmazási szint szerinti megoszlása

Feladatok tartalom és alkalmazási kritérium szerint	Általános iskola	Szakközépiskola	Gimnázium	Szaktanárképző
<i>Topográfiai feladat</i>	30	38	35	11
Reproduktív felismerés	24	56	38.5	100
Produktív felismerés	1	0	0	0
Reproduktív kapcsolás	21	0	38.5	0
Produktív kapcsolás	4	0	0	0
Reproduktív kivitelezés	4	0	0	0
Produktív kivitelezés	45	44	23	0
Reproduktív értelmezés	1	0	0	0
<i>Kronológiai feladat</i>	8	4	0	0
Reproduktív felismerés	7	0	0	0
Reproduktív kapcsolás	5	100	0	0
Produktív kapcsolás	37	0	0	0
Reproduktív kivitelezés	51	0	0	0
<i>Forrással kapcsolatos feladat</i>	11	29	32	11
Produktív felismerés	10	0	8	0
Produktív kivitelezés	86	100	92	100
Reproduktív értelmezés	4	0	0	0
Képpel, ábrával kapcsolatos feladat	17	21	14	33
Reproduktív felismerés	21	0	0	66.5
Produktív felismerés	5	20	80	33.5
Reproduktív kapcsolás	10	0	0	0
Reproduktív kivitelezés	31	20	0	0
Produktív kivitelezés	31	0	20	0
Reproduktív értelmezés	2	60	0	0
<i>Adattal kapcsolatos feladat</i>	12	4	19	0
Produktív felismerés	0	0	29	0
Reproduktív kivitelezés	17	0	0	0
Produktív kivitelezés	83	0	71	0
Reproduktív értelmezés	0	100	0	0
<i>Egyéb feladat</i>	22	4	0	45
Reproduktív felismerés	5	0	0	0
Produktív felismerés	13	100	0	0
Reproduktív kapcsolás	58	0	0	100
Produktív kivitelezés	19	0	0	0
Reproduktív értelmezés	5	0	0	0

9. táblázat. A beküldött történelem feladatok iskolatípusonkénti megoszlása százalékban

hát a jelenismeret rovására. A történelmen belül pedig a jelenkori történelem szorult vissza a régmúlthoz képest. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgával kapcsolatban konszenzussal elfogadott legfontosabb szempontjaink válnak semmivé a gyakorlatban, ha továbbra is engedünk a hagyománynak (?), ösztöneinknek (?) és nem figyelünk tudatosan azokra a paraméterekre, amelyek pedig egy, a jelenleginél korszerűbb társadalomtudományi nevelés felé mutatnak.

Jegyzet

(1) A 'Történelem és társadalmi ismeret' alpműveltségi vizsga általános követelményeit bemutató és az ezzel kapcsolatos szakmai közvéleményt elemző cikk az Új Pedagógiai Szemle 1997. májusi, teljes terjedelmében az alpműveltségi vizsgával foglalkozó számában jelent meg (CSALA, 1997.). Ez a rövid összefoglalás az említett cikkből vett részleteket tartalmaz.

(2) Az Alpműveltségi vizsga füzet sorozat Történelem című kötete idén szeptemberben jelent meg. Ebben helyet kapott egy rövid elemzés a szóbeli vizsgáztatással kapcsolatos közvéleménykutatási adatokról is (CSALA, 1999.). A kiadvány mintafeladatokat is tartalmaz az alkalmazási követelmények mindegyikéhez.

Irodalom

A művelődési és közoktatási miniszter 24/1997. (VI. 5) rendelete az alpműveltségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról.

BÁTHORI Zoltán: *Az alaptanterv és a közoktatás szabályozása*. Új Pedagógiai Szemle, 1991/2. sz. 5–12. old.
CSALA Istvánné: *Vélemények a történelem és társadalomismeret alpműveltségi vizsga általános követelményeiről*. Új Pedagógiai Szemle, 47. 1997/5. sz. 25–33.

Csala Istvánné RANSCHBURG Ágnes: *Történelem alpműveltségi vizsga*. Mozaik kiadó, Szeged 1999.

CSAPÓ Benő: *Iskolai tudás és vizsgarendszer*. Új Pedagógiai Szemle, 1998/2. sz. 51–61.

NAGY József: *Értékelési kritériumok és módszerek*. Pedagógiai diagnosztika, 1993/2. sz. 25–49.

NAGY József: *Vélemények az alpműveltségi vizsga koncepciójáról*. Iskolakultúra, 1996/11. sz. 3–40.

VIDÁKOVICH Tibor: *Diagnosztikus pedagógiai értékelés*. Akadémiai kiadó, Bp, 1990.